

SPIS TREŚCI

Contents	11
MARIA SROCYŃSKA, SŁAWOMIR H. ZARĘBA	
Wprowadzenie	15
I. Profesor Andrzej Wójtowicz we wspólnocie naukowej, akademickiej i przyjacielskiej	
WOJCIECH KLIMSKI	
Andrzej Wójtowicz – portret uczonego	23
Ks. JANUSZ MARIAŃSKI	
O Andrzeju Wójtowiczu jako klasyku polskiej socjologii religii	43
ZBIGNIEW STACHOWSKI	
Architekt zmian.....	53
ANNA LINEK	
Profesor – mistrz, przewodnik, człowiek.....	59
Wspomnienia w obrazach. Profesora Andrzeja Wójtowicza bezczenna obecność konferencyjna.....	67
II. Struktura a religia – między reprezentacją a partycypacją	
ANDRZEJ POTOCKI OP	
Duszpasterstwo – imię partycypacji laikatu w strukturach i działaniach Kościoła katolickiego	79

Ks. JANUSZ MARIĄSKI	
Praktyki religijne Polaków w regresie	95
EWA STACHOWSKA	
Światowe Dni Młodzieży w Krakowie jako wydarzenie medialne	113
MARCIN JEWDOKIMOW	
Klasztor w lokalnym dyskursie – studium przypadku klasztorów cysterskich	129
JÓZEF BANIAK	
Eutanazja w wyobrażeniach licealistów i studentów. Między nakazem a wyborem	145
DARIUSZ TUŁOWIECKI	
Pomiędzy miłością a zdradą – wypowiedzi Piotra Natanka na temat Kościoła i duchowieństwa. Studium z socjologii emocji	161

III. Religia a kultura – wymiary współistnienia

ANDRZEJ KASPEREK	
Od etyki protestanckiej do etyki romantycznej. Socjologiczny szkic o religii i duchu współczesnego konsumpcjonizmu	179
HALINA MIELICKA-PAWŁOWSKA	
Jak immanencja może stać się transcendencją? Rozważania o nowej duchowości	199
MARIA LIBISZOWSKA-ŻÓŁTKOWSKA	
Kościół i religia w publicznej przestrzeni miejskiej. Casus Kościoła Ulicznego przykładem chrześcijańskiej służby etycznej	211
STELLA GROTOWSKA	
Konstruowanie płci kulturowej w ramach instytucjonalnej religii – prywatne życie papieża a kwestia kobieca	223

WIESŁAW ROMANOWICZ

- Kondycja religijna młodzieży prawosławnej w Polsce 237

MICHAŁ ŁYSZCZARZ

- Położenie i status prawny tatarskiej mniejszości etnicznej
i wyznaniowej w międzywojennej Polsce 253

IV. Kultura a religia – oddziaływania i implikacje

ZBIGNIEW DROZDOWICZ

- Innowacyjność w badaniach religioznawczych. Tradycje weberowskie.
Kilka uwag wstępnych..... 275

MARCIN ZARZECKI

- Metafory i morfologie kulturowe w społecznych procesach
negocjowania władzy. Perspektywa etnometodologiczna..... 287

MARIUSZ SULKOWSKI

- Sacrum* w polityce i polityka w *sacrum* – o różnicach w kulturze
chrześcijańskiej i islamskiej 303

TOMASZ M. KORCZYŃSKI

- Islamizm odsłoną V rewolucji? Wokół myśli Plinia Corrêi de Oliveiry.... 315

KINGA LENDZION

- Dylematy wyboru języka edukacji szkolnej na Madagaskarze a system
edukacji konfesyjnej 329

KATARZYNA UKLAŃSKA

- Konsumpcyjna młodzież? Wartości młodych Polaków w warunkach
pluralizmu kulturowego..... 345

CONTENTS

MARIA SROCZYŃSKA, SŁAWOMIR H. ZARĘBA

Introduction..... 11

I. Professor Andrzej Wójtowicz in Scientific, Academic and Friendly Community

WOJCIECH KLIMSKI

Andrzej Wójtowicz – an intellectual portrait..... 23

REV. JANUSZ MARIAŃSKI

About Andrzej Wójtowicz as a classic of polish sociology of religion 43

ZBIGNIEW STACHOWSKI

The architect of change..... 53

ANNA LINEK

Professor – the Master, the Leader, the Man 59

Memories in the pictures. Invaluable conference presence
of Professor's Andrzej Wójtowicz..... 67

II. Structure and Religion – Between Representation and Participation

ANDRZEJ POTOCKI OP

Ministry – the name for the participation of laymen in the structures
and actions of the Catholic Church..... 79

REV. JANUSZ MARIAŃSKI	
Setback in religious practices among Poles.....	95
EWA STACHOWSKA	
World Youth Day in Kraków as the media event.....	113
MARCIN JEWDOKIMOW	
A monastery in local discourse. The case study of Cistercian monasteries	129
JÓZEF BANIAK	
Euthanasia in the perception of high school and university students. Between order and choice.....	145
DARIUSZ TUŁOWIECKI	
Between love and betrayal – Piotr Natanek’s teaching about Church and clergy. The study from sociology of emotions.....	161

III. Religion and Culture – Dimensions of Coincidence

ANDRZEJ KASPEREK	
From protestant to romantic ethics. Sociological sketch of religion and spirit of the modern consumerism.....	179
HALINA MIELICKA-PAWŁOWSKA	
How immanence can become the transcendence? The considerations about new spirituality	199
MARIA LIBISZOWSKA-ŻÓŁTKOWSKA	
Church and religion in public urban space. The case of Street Church as an example of Christian ethical service.....	211
STELLA GROTOWSKA	
The construction of gender in the context of institutional religion – the Pope’s private life and the issue of women.....	223

WIESŁAW ROMANOWICZ

- The religious condition of Orthodox youth in Poland 237

MICHAŁ ŁYSZCZARZ

- The position and legal status of ethnic and denominational Tatar
minority in interwar Poland 253

IV. Culture and Religion – Interactions and Implications

ZBIGNIEW DROZDOWICZ

- Innovation in the research of religion. Weberian traditions. Some
preliminary comments 275

MARCIN ZARZECKI

- The metaphors and cultural morphologies in social processes
of authority negotiating. Ethnomethodological perspective 287

MARIUSZ SULKOWSKI

- Sacrum* in politics and politics in *sacrum* – about the differences
between the Christian and Islamic culture 303

TOMASZ M. KORCZYŃSKI

- Islamism – the screen of V revolution? About the ideas of Plinio
Corrêa de Oliveira's 315

KINGA LENDZION

- Dilemmas of the choice of school's education language in Madagascar
and the denominational system of education 329

KATARZYNA UKLAŃSKA

- Consumer youth? The values of young Poles in the conditions
of cultural pluralism 345

WPROWADZENIE

Niełatwo jest napisać wprowadzenie do książki jubileuszowej Uczzonego, bez którego polska socjologia religii okresu powojennego nie byłaby sobą. Niełatwo też było Autorom tekstów dedykowanych Profesorowi Andrzejowi Wójtowiczowi sprostac wyłaniającym się w tym kontekście oczekiwaniom. Oddajemy w ręce Czytelników – w przeważającej mierze zapewne adeptów socjologii, religioznawstwa i kulturoznawstwa – monografię zatytułowaną *Kościoty – Religie – Kultury. Współczesne wymiary reprezentacji i partycypacji*. Jej idea implikuje odniesienie do zainteresowań badawczych Jubilata wielkimi narracjami religijnymi. Autorzy poszczególnych artykułów podejmują próbę wskazania własności przedmiotu studiów socjologicznych na gruncie badań religii. Sięgają przy tym do wybranych przez siebie teoretycznych i empirycznych egzemplifikacji tezy Andrzeja Wójtowicza, mówiącej o tym, że „religie i religijności w społeczeństwach modernizacji i procesów postmodernizacyjnych należą do wielkiego projektu wielości tożsamości zbiorowej i indywidualnej” [2004: 7] oraz podlegają procesom permanentnej instytucjonalizacji. Sama socjologia religii to dyscyplina, która traktuje religie jako fakt społeczny, zaś w ich opisie i wyjaśnianiu prowadzi „dialog z innymi dyscyplinami nauki i wiedzy o podobnych przedmiotach zainteresowań i badań, nauk społecznych (religioznawstwo, etnologia, antropologia, ekonomia), nauk filozoficznych i teologicznych” [Wójtowicz 2004: 15]. Religijność, jako jeden z najważniejszych społecznych modeli kultury, przejawia się w dwóch klasach: religijności struktur (instytucji), wyrażanej w języku wzoru – normy religijnej oraz religijności interakcji (osób), zbudowanej w języku metafor.

W społeczeństwie polskim, które doświadczało rozmaitych problemów transformacyjnych, religijność stanowiła narzędzie adaptacyjne i remedium na tempo zmian. Obecnie bardziej zauważalne stają się zjawiska pomniejszania (a niekiedy sepizowania) znaczenia mitu religijnego, instytucji czy systemu aksjonormatywnego, co koresponduje z dywersyfikacją sceny społeczno-politycznej w Polsce. Ważne są także wyzwania natury cywilizacyjnej, przed jakimi staje Europa, „wynikające z upadku moralności, kulturowego samobójstwa i braku jedności politycznej Zachodu” [Huntington 2001: 467]. Jakże aktualne wydają się dziś prognozy Samuela P. Huntingtona, sformułowane w połowie lat 90. XX wieku: „Przyszłe

zdrowie Zachodu i jego wpływ na inne społeczeństwa zależą w znacznej mierze od tego, czy zdoła się uporać z powyższymi tendencjami, dostarczającymi argumentów o moralnej wyższości muzułmanów i Azjatów” [Huntington 2001: 467–468].

Z drugiej strony silniej unaocznia się wrażliwość religijna, będąca przede wszystkim wyrazem procesu deprivatyzacji religii, jej upubliczniania w warunkach nowoczesnego społeczeństwa, na co zwracał uwagę José Casanova [2005]. Zarówno Kościół reprezentacji (będący legitymizacją przynależności do zbiorowości)¹, jak i przede wszystkim Kościół partycypacji (upominający się o identyczność w ramach religijności kościelnej) odzwierciedlają procesy tożsamościowe odpowiedzialne za wyodrębnianie się różnych kultur religijnych w obrębie katolicyzmu i chrześcijaństwa, jako analogii do „jednocześnie pojawiających się nowych ruchów religijnych, sekt, zjawisk konwersji i charyzmy” [Wójtowicz 2004: 296]. Socjologia uprawiana przez Wójtowicza umożliwia podjęcie próby odpowiedzi na pytania dotyczące teraźniejszości i przyszłości polskiej religijności, zarówno w kontekście procesów sekularyzacyjnych, jak i coraz bardziej zróżnicowanych trendów sakralizacyjnych, otwierających się na zagadnienia *new spirituality*, w tym ogólnoswiatowego procesu pentekostalizacji. Zainteresowania Jubilata podążały drogą jego intelektualnej formacji – humanistycznej, socjologicznej, religioznawczej, a także swoistego „nomadyzmu” kulturowego. Pasja poznawcza i świadomość ograniczeń towarzyszących udzielanym przez nauki społeczne odpowiedziom sprzyjają podejmowaniu zagadnień „niszowych”, wkraczających w obszary kulturowej sub- i supranormalności czy społecznych „tabu”, jak choćby problematyka współczesnego ezoteryzmu.

Pierwsza część monografii, *Profesor Andrzej Wójtowicz we wspólnocie naukowej, akademickiej i przyjacielskiej*, poświęcona jest prezentacji naukowej sylwetki profesora Andrzeja Wójtowicza. Rozpoczyna ją tekst Wojciecha Klimskiego, *Andrzej Wójtowicz – portret uczonego*, ukazujący bogatą biografię naukową Jubilata (także w sensie enumeratywnym), jego otwartość na dyskusję z obowiązującymi paradygmatami socjologii oraz formułowanie ważnych propozycji teoretyczno-metodologicznych. W kolejności pojawiają się rozważania ks. Janusza Mariańskiego *O Andrzeju Wójtowiczu jako klasyku polskiej socjologii religii* i Zbigniewa Stachowskiego *Architekt zmian*, ukazujące znaczenie działalności naukowej prof. Wójtowicza dla konstruowania przedmiotu badań w zakresie współczesnej socjologii religii oraz religioznawstwa. Janusz Mariański podkreśla oryginalność podejścia strukturalno-interakcyjnego – proponowanego przez Andrzeja Wójtowicza – polegającego na badaniu współzależności cech struktury społecznej i religijności, wzorów kultury religijnej i cech organizacji społecznej. Zgodnie z teorią

¹ W tym układzie odniesienia rytuały to manifestacja wielkości i siły polskiego katolicyzmu.

strukturacji przynależność do wspólnoty religijnej, doktryna, moralność i organizacja wyłaniają się z procesu kreowania struktur społecznych w intersubiektywnej sieci powiązań między ludźmi. Zdaniem Janusza Mariańskiego studia prof. Wójtowicza dostarczają materiału niezbędnego dla rozwoju socjologii religii i organizacji jako nauki, w stopniu niemal wzorcowym. Z kolei Zbigniew Stachowski, wspominając swoją wieloletnią przyjaźń z Andrzejem Wójtowiczem, zwraca uwagę na jego zaangażowanie w prace Polskiego Towarzystwa Religioznawczego (zwłaszcza w niepokojnych latach transformacji systemowej) oraz troskę o zachowanie ciągłości międzypokoleniowej i tworzenie życzliwej perspektywy współpracy wszystkich środowisk religioznawczych. Artykuł Anny Linek, *Profesor – mistrz, przewodnik, człowiek*, pośrednio dopełnia portretu uczonego, poprzez odwołanie się do roli, jaką we wspólnocie akademickiej winien pełnić Profesor. Tylko prawdziwi mistrzowie (autentyczni poszukiwacze prawdy), odpowiedzialni za swoją misję, będą przyciągać wiernych słuchaczy, dla których niezależnie od wszelkich przemian nauka pozostaje zawsze przez duże N. Zwieńczeniem pierwszej odsłony monografii są *Wspomnienia w obrazach*, z wdzięcznym podtytułem: *Profesora Andrzeja Wójtowicza bezcenna obecność konferencyjna*, przywołujące fotograficzną dokumentację aktywnego i wieloaspektowego uczestnictwa Jubilata w działalności Sekcji Socjologii Religii Polskiego Towarzystwa Socjologicznego w ciągu minionych 30 lat.

W strukturze książki jubileuszowej poczesne miejsce zajmują teksty badaczy związanych profesjonalnie z socjologią religii, religioznawstwem czy naukami o polityce. Część druga, zatytułowana *Struktura a religia – między reprezentacją a partycypacją*, składa się z sześciu opracowań; otwiera ją tekst Andrzeja Potockiego *OP Duszpasterstwo – imię partycypacji laikatu w strukturach i działaniach Kościoła katolickiego*. Autor omawia problematykę uniwersalnej, ewangelizacyjnej misji Kościoła, wprowadzającego w organizacyjne ramy posługi duszpasterskiej także osoby świeckie, oraz trudności związane z parafialną praktyką. Ksiądz Janusz Mariański w opracowaniu *Praktyki religijne w regresie* przybliży scenariusze przemian religijności Polaków na przykładzie parametru kultowego. Katolicyzm polski znajduje się w ważnej fazie przejścia od Kościoła ludowego do Kościoła wyboru, a stan religijności w przyszłości (w tym i praktyk religijnych) będzie w dużej mierze zależał od adekwatnej do zmian społeczno-kulturowych aktywności duszpasterskiej Kościoła. Artykuł Ewy Stachowskiej *Światowe Dni Młodzieży w Krakowie jako wydarzenie medialne* przekonująco uwiarygodnia tezę, że dzięki mediom idee i treści religijne są współcześnie bardziej dostępne, co koresponduje ze strategiami ewangelizacyjnymi Kościoła. Jednak wydarzenia medialne, także takie jak SDM, podkreślają nade wszystko supremacyjny potencjał mediów, który dokonuje wielowymiarowych (i nieznanych w skutkach) transformacji w życiu indywidualnym i zbiorowym. Z kolei Marcin Jewdokimow, autor tekstu *Klasztor*

w lokalnym dyskursie – studium przypadku klasztorów cysterskich, ujmuje obiekt zainteresowań jako instytucję przekraczającą pole religii w ujęciu dyskursywnym i pozycjonowaną poza polem religijnym przez aktorów sekularnych. Konstrukcja dyskursu o klasztorach ujawnia zjawisko, które proponuje on nazwać sekularyzacją semantyczną, polegającą na opisywaniu instytucji religijnych za pomocą znaczeń sekularnych. Niewątpliwie proces desakralizacji w coraz większym stopniu dotyka moralności religijnej, czego przykładem jest opracowanie Józefa Baniaka *Eutanazja w wyobrażeniach licealistów i studentów. Między nakazem a wyborem*. Eutanazja jest przedmiotem kontrowersji, dylematów moralnych i egzystencjalnych dla znacznego odsetka licealistów i studentów, dziewcząt i chłopców, toteż ich stosunek do tego zagadnienia pozostaje zróżnicowany, co wiąże się z częściową kontestacją stanowiska Kościoła. Z kolei spojrzenie na działalność charyzmatycznego, suspendowanego duchownego, w kluczu socjologii emocji, jest zabiegiem rzadko podejmowanym na gruncie polskim. Dariusz Tułowiecki w tekście *Pomiędzy miłością a zdradą – analiza wypowiedzi Piotra Natanka na temat Kościoła i duchowieństwa. Studium z socjologii emocji* podejmuje nietłwą problematykę posługiwania się negatywnymi emocjami w kontekście instytucji Kościoła, widząc w nich narzędzie wpływu i władzy nad religijnością słuchaczy.

Trzecią część monografii zatytułowaną *Religia a kultura – wymiary współistnienia* rozpoczyna socjologiczny szkic Andrzeja Kasperka o religii i duchu współczesnego konsumpcjonizmu. Autor ukazuje specyficzne pokrewieństwo między etyką protestancką a etyką romantyczną, prowadzącą do zwrócenia się w stronę subiektywności poszukującej autentyczności i autoekspresji. Duchowość współczesna i konsumpcjonizm w niej właśnie mają wspólne źródło. Rozważania o nowej duchowości kontynuuje Halina Mielicka-Pawłowska w opracowaniu *Jak immanencja może stać się transcendencją?* Próby odpowiedzi na to pytanie sugerują, że jeśli immanencję przełoży się na doświadczenia transcendencji, to duchowość może stać się kategorią pojęciową wskazującą na istnienie nowej formy religijności. W kolejnym tekście, autorstwa Marii Libiszowskiej-Żółtkowskiej, zatytułowanym *Kościół i religia w publicznej przestrzeni miejskiej*, analizie zostaje poddany fenomen Kościoła Ulicznego jako przykład nowych ruchów charyzmatycznych, które urzeczywistniają chrześcijański nakaz miłości bliźniego, łączący wsparcie duchowe z materialnym, resocjalizację z odnową moralną. Kościół Uliczny jest wyrazistą ikoną Kościoła ubogiego dla ubogich. Stella Grotowska z uwagą przygląda się konstruowaniu płci kulturowej w ramach instytucjonalnej religii, w odniesieniu do prywatnego życia Jana Pawła II, w kontekście kwestii kobiecej. Postać Wandy Półtawskiej, przyjaciółki papieża, wprowadzona do kultury popularnej żyje własnym życiem, staje się tworzywem dla nowych i nieoczekiwanych scenariuszy. Wiesław Romanowicz w swoim opracowaniu dokonuje wstępnego oglądu religijności

młodzieży prawosławnej w Polsce, podkreślając m.in., że na skutek zwiększonej mobilności społecznej zmienia się jej świadomość wyznaniowa. Jednak wiara młodzieży nie staje się wyłączną domeną prywatności, w dalszym ciągu pozostaje fenomenem społeczno-kulturowym. Ten blok tematyczny zamyka obszerny tekst Michała Łyszczarza, odwołujący się do nurtu socjologii historycznej, *Położenie i status prawny tatarskiej mniejszości etnicznej i wyznaniowej w międzywojennej Polsce*. Brak dyskryminacji Tatarów, ich relatywnie wysoka pozycja społeczna i zawodowa oraz znacząca rola inteligencji w II Rzeczypospolitej sprzyjały budowie patriotycznej ideologii etnicznej. Te pozytywne doświadczenia wyznaczają kierunek, który dla wielu krajów Europy może współcześnie stanowić modelowy wzór właściwego budowania relacji między większością a mniejszością kulturową.

Ostatnia część księgi jubileuszowej zatytułowana *Kultura a religia – oddziaływanie i implikacje* zaciekawia różnorodnością tekstów i ich wielopłaszczyznowymi możliwościami interpretacyjnymi. Zbigniew Drozdowicz w opracowaniu *Innowacyjność w badaniach religioznawczych. Tradycje weberowskie. Kilka uwag wstępnych* podkreśla, że w ramach metodologii nauk religioznawczych ważne jest pojmowanie światów religijnych po weberowsku, jako typu idealnego, produktu badacza, a jednocześnie podstawy rekonstrukcji opisu empirycznego badanego obiektu. Jednak stanowisko to (podobnie jak optyka durkheimowska) nie jest przez prof. Andrzeja Wójtowicza przyjmowane bezkrytycznie. Tekst Marcina Zarzeckiego *Metafory i morfologie kulturowe w społecznych procesach negocjowania władzy. Perspektywa etnometodologiczna* ukazuje interpretatywne podejście do metafor i morfologii kulturowych, które aktywnie przekształcają znaczenia i symbole wykorzystywane do konstrukcji rzeczywistości społecznej (także religijnej), uzgadniając ją z dominującą ideologią władzy i podporządkowania. Etnometodologia przedstawia ją w formie weryfikowalnej empirycznie hipotezy o stereotypizacji. W przedstawianej monografii znaczące miejsce mają także opracowania poświęcone relacjom na styku dwóch wielkich światowych religii i cywilizacji – chrześcijaństwa i islamu. Mariusz Sulkowski rozważa temat obecności *sacrum* w polityce i polityki w *sacrum* (o różnicach między islamem a chrześcijaństwem), podkreślając, że rozumienie *sacrum* w danej kulturze definiuje jej przestrzeń polityczną, wolności i prawa. Jest to szczególnie ważne w podejmowanych próbach opisu rzeczywistości politycznej, w sytuacji rosnących napięć społecznych w coraz bardziej wielokulturowej Europie. Tomasz M. Korczyński w eseju *Islamizm odłoną V rewolucji? Wokół myśli Plinia Corrêi de Oliveiry* formułuje tezy odnoszące się do zjawiska islamizmu, rozumianego jako totalitaryzm religijny, podkreślając przy tym aktualność socjologiczno-politologiczno-teologicznej koncepcji brazylijskiego myśliciela katolickiego. Z kolei opracowanie Kingi Lenzion *Dylematy wyboru języka edukacji szkolnej na Madagaskarze a system edukacji konfesyjnej* ukazuje relacje pomiędzy kulturą edukacyjną na Madagaskarze

(preferencje językowe) a kwestią konfesyjności, ulokowaną w chrześcijaństwie. Autorka zwraca uwagę na znaczące funkcje szkolnictwa wyznaniowego w procesach stratyfikacyjnych mających miejsce w Afryce Subsaharyjskiej. W ostatnim tekście prezentowanym w tej części książki jubileuszowej, *Konsumpcyjna młodzież? Wartości młodych Polaków w warunkach pluralizmu kulturowego*, Katarzyna Uklańska podejmuje tematykę przeobrażeń w świecie wartości polskiej młodzieży i ich konsekwencji dla różnych sfer życia młodych ludzi, w tym o charakterze religijnym.

W tym miejscu Redaktorzy pragną wyrazić wdzięczność wszystkim, którzy przyczynili się do powstania tej monografii, a w szczególności sposób prof. Marii Libiszowskiej-Żółtkowskiej za wzbogacenie i usystematyzowanie *Wspomnień w obrazach* oraz dr Izabeli Bukalskiej – za opiekę nad anglojęzyczną stroną publikacji.

Drogi Andrzeju, Miłośniku Nauki, Muzyki poważnej i Literatury pięknej – trajektorie Twojego życia zdają się oscylować wokół napięcia związanego z dystansem naukowca i współczuciem człowieka. Wierzymy zatem, że zamieszczony poniżej cytat, pochodzący z powieści Milana Kundery, którego niejednokrotnie przywołujesz w swojej twórczości, kolejny już raz stanie się inspiracją do refleksji nad naszą ludzką kruchością, jej pięknem i niedoskonałością:

Nieistotność, przyjacielu, to sedno egzystencji. Jest z nami wciąż i wszędzie. Jest nawet obecna tam, gdzie nikt jej nie widzi: w potwornościach, w krwawych walkach, w najgorszych nieszczęściach. Trzeba często zdobyć się na odwagę, aby dojrzeć ją w tak dramatycznych warunkach i nazwać ją jej imieniem. Ale nie chodzi tylko o to, by ją dojrzeć, należy ją kochać. Tu, w tym parku, przed nami jest, spójrz, przyjacielu, jest ona obecna w całej swej oczywistości, niewinności, w całym swoim pięknie [Kundera 2014: 108].

Maria Sroczyńska i Sławomir H. Zaręba*
Warszawa, maj 2017

Bibliografia

- Casanova J. (2005), *Religie publiczne w nowoczesnym świecie*, T. Kunz (przeł.), ZW Nomos, Kraków.
- Huntington S. P. (2001), *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, H. Jankowska (przeł.), Muza, Warszawa.
- Kundera M. (2014), *Święto nieistotności*, M. Bieńczyk (przeł.), W.A.B., Warszawa.
- Wójtowicz A. (2004), *Współczesna socjologia religii. Założenia, idee, programy*, Wyd. WSGG, Tyczyn.

* Maria Sroczyńska, dr hab., prof. UKSW; Sławomir H. Zaręba, ks. prof. zw. dr hab., Instytut Socjologii UKSW w Warszawie.

I. Profesor Andrzej Wójtowicz
we wspólnocie naukowej, akademickiej
i przyjacielskiej

ANDRZEJ WÓJTOWICZ – PORTRET UCZONEGO

Andrzej Wójtowicz urodził się 28 września 1946 roku w Służewie na Kujawach w rodzinie nauczycielskiej. W roku 1970 ukończył socjologię w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego. Jego praca magisterska nosiła tytuł *Kategoria narodu w stosunku do populacji żydowskiej okresu biblijnego, na podstawie Księgi Rodzaju w rozdziałach 12–36*. Podjęta w niej problematyka sytuowała się w obszarze socjologii religii i socjologii kultury. Promotorem pracy był prof. Józef Chałasiński. W 1977 roku w Instytucie Socjologii UW obronił doktorat zatytułowany *Pojęcie światopoglądu w świetle teorii symbolicznego interakcjonizmu i grup odniesienia*. Promotorem rozprawy był prof. Edward Ciupak.

W dysertacji Autor przedstawił zręby swej strukturalno-interakcyjnej teorii religii i religijności, którą rozwijał w dalszej pracy badawczej. Proponował, aby traktować kategorię analityczną światopoglądu jako wiedzę ultymatywną, trwale związaną z grupami odniesienia jednostki. Opracowane przez Wójtowicza modele (światopoglądu i religijności) oraz metody badawcze przyczyniły się do skonstruowania teorii religijności średniego zasięgu, odegrały także rolę w opracowaniu technik badawczych i metod eksplikujących zagadnienia z zakresu socjologii religii. Szczególne zastosowanie znalazły w określaniu wzorów religijności w warunkach laicyzacji (m.in. odgórnie kierowanej) i sekularyzacji. Pozwoliły na sformułowanie hipotez dotyczących – po pierwsze – relacyjnego charakteru światopoglądu oraz pierwotności poznawczej związku schematów stratyfikacyjnych z danymi światopoglądami w stosunku do twierdzeń o związkach analogicznych ze schematami interakcyjnymi; po drugie – korespondencji opozycyjnych struktur światopoglądowych z konfliktową strukturą społeczną, jeśli ta struktura ma cechy systemu otwartego lub do niego zmierza; po trzecie – możliwości pełnej ekspresji światopoglądowej każdej z grup jako jednego z warunków i wskaźników bezkonfliktowej interakcji społecznej; po czwarte – wzrostu prawdopodobieństwa konfliktowej interakcji wraz ze spadkiem możliwości symbolicznej ekspresji, co prowadzi w ostateczności do ukształtowania się konfliktowej struktury społecznej

* Wojciech Klimski, dr, adiunkt w Instytucie Socjologii UKSW w Warszawie.

i skutkuje zwiększeniem napięć w obrębie osobowości jednostki; po piąte – adekwatności komunikacji symbolicznej i sytuacji działania w każdym typie interakcji społecznej [por. Mariański 2009].

Koncepcję teoretyczno-empiryczną zawartą w rozprawie doktorskiej Wójtowicz rozwinął w badaniach realizowanych w latach 80. Podjął w nich problematykę religijności środowisk wiejskich, podlegających izolacji społeczno-kulturowej. Wykorzystał regułę *hick description* oraz autorską koncepcję badań morfologicznych na terenie wsi dolnośląskiej. Zaproponował metodę ekologii religijności, wykorzystując analizy morfologiczne i nowatorską paletę kategorii analitycznych, z których na zainteresowanie zdaje się zasługiwać „czasoprzestrzeń religijności”. Są one „narzędziami zdarzeń tradycji religijnych, koncentracją ich opowieści, węzłami przynależności i lokalizacji w historii danej zbiorowości” [Wójtowicz 2004: 142].

Sformułowane hipotezy prof. Wójtowicz wykorzystał w latach 90. w autorskiej teorii strukturalno-interakcyjnej religii i religijności. Stosował ją w analizach polskiego katolicyzmu, a uprawiana przez niego socjologia religii ostatecznie zachowała tę perspektywę. W jej ramach podejmował takie problemy jak: teoretyczne i empiryczne podstawy współczesnej socjologii religii, kierunki przekształceń religijności w warunkach modernizacji społecznej, relacje socjologii religii z innymi dyscyplinami religioznawczymi [Mariański 2004: 456].

Stopień doktora habilitowanego Wójtowicz uzyskał w 1993 roku w Instytucie Socjologii UW na podstawie pracy zatytułowanej *Osoba i transcendencja. Karola Wojtyły antropologia wiary i Kościoła* [Wrocław 1993]. Badał w niej społeczny aspekt tekstów i programów teologiczno-filozoficznych. Było to pierwsze w polskiej socjologii zastosowanie analiz socjologicznych do pism Karola Wojtyły w kontekście instytucjonalnych przemian Kościoła katolickiego i polskiego społeczeństwa. Autor wykorzystał tutaj koncepcję badań weberowskich w interpretacji Petera L. Bergera [Libiszowska-Zółtkowska 2009].

W 2005 roku Wójtowicz otrzymał tytuł profesora nauk humanistycznych, przedstawiając książkę *Współczesna socjologia religii: założenia, idee, programy* [Tyczyn 2004]. W studium tym Autor prezentuje rozwój problematyki i kierunków badań z zakresu socjologii religii i religijności. Przedstawia sposoby analizy podejmowane w europejskich i amerykańskich środowiskach naukowych, przy czym nie pomija polskiego dorobku w tym zakresie oraz własnych projektów badawczych wraz z perspektywą strukturalno-interakcyjną. Profesor Edward Ciupak w recenzji tej książki zwrócił uwagę, że Autor rozprawia się w niej ze stereotypami i ograniczeniami niektórych sposobów uprawiania socjologii religii, i konstatuje, że zapewne będzie to lektura podstawowa w tym zakresie [Wójtowicz 2004].

W podobnym tonie wypowiadał się ks. prof. Janusz Mariański, podkreślając, że jest to książka, która klarownie wyjaśnia pojęcia, twierdzenia i teorie. Omawia